

yaxshilanadi, ularda o‘z kuchlariga ishonch va ijtimoiy moslashuvchanlik darajasi oshadi. Shu sababli, bu yo‘nalishdagi ilmiy-tadqiqot va amaliy ishlarni davom ettirish dolzarb vazifa sifatida qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirova F.U, Xusnuddinova Z.X. (2023). Tiflopedagogika. 113-114-bet.
2. R.R.Shomaxmudova, A.Berdieva.(2008). Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta’limda o‘qitish uslublari. 146-147-bet.
3. [R.R.Shomahmudova](#).(2011). Maxsus va inklyuziv ta’lim. Fan va ta’lim. 210-211-bet.

Yuqori sinf o‘quvchilarida manaviy-axloqiy tarbiyaning shaxsiy va jamoaviy rivojlanishga ta'siri

Murodova Munisa Shuxrat qizi

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika institute

„ Musiqa ta’limi va san’at ” yo’nalishi I-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola yuqori sinf o'quvchilarida manaviy-axloqiy sifatlarning shaxsiy rivojlanishga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida tahlil qiladi. Maqolada, o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning shaxsiy o'zgarishlarga, o'z-o'zini anglash va o'zgarishlarga qanday hissa qo'shishi ko'rib chiqiladi va yana bundan tashqari o'quvchilarning ahloqiy va ma'naviy sifatlari ularning o'qish motivatsiyasini, ishlashga bo'lgan yondashuvini va muvaffaqiyatlarini qanday shakllantirishiga oid tahlil keltiriladi.

Kalit so'zlar: Manaviy-axloqiy sifatlari, shaxsiy rivojlanish, o'z-o'zini anglash, axloqiy qadriyatlar, yuqori sinf o'quvchilari, manaviy-axloqiy sifatlari, motivatsiya, yuqori sinf o'quvchilari, o'qish faoliyati.

Umumiy o‘rta ta’lim maktabining yuqori sinf o'quvchilari ta'lim jarayonida faqat bilim olish, rivojlanish, o‘z ustida ishlash bilan cheklanmaydilar, balki shaxsiy va jamoaviy rivojlanish uchun zarur bo'lgan axloqiy va manaviy qadriyatlarni ham o'zlashtiradilar. O'quv yili davrida shakllangan manaviy-axloqiy sifatlari o'quvchilarning ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishlarini ham ta'minlaydi. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev hozirgi kunda ta’lim tarbiya olib o‘nib o‘sib kelayotgan yoshlarimizni yanada rivojlantirish va bo‘sh

vaqtlarini unumli tarzda o'tishini ta'minlash va kelajakda yetuk kadr bo'lib yetishishlari uchun qator qonunlar yaratayabtilar va amalga oshirib bormoqdalar. Manaviy-axloqiy tarbiya o'quvchilarni nafaqat bilim olishga, balki axloqiy nuqtai nazardan to'g'ri qarorlar qabul qilishga ham o'rgatadi. O'quvchilar bu jarayonda o'z hayotlarini to'g'ri boshqarishni, o'zlarining huquqlari va majburiyatlarini tushunishni o'rganadilar. O'qituvchi o'quvchilarga faqat nazariy ma'lumotlarni emas, balki insoniy qadriyatlarni ham o'rgatish orqali ularda ahloqiy mas'uliyatni rivojlantiradi. Manaviy-axloqiy tarbiya o'quvchilarni nafaqat bilim olishga, balki axloqiy nuqtai nazardan to'g'ri qarorlar qabul qilishga ham o'rgatadi. O'quvchilar bu jarayonda o'z hayotlarini to'g'ri boshqarishni, o'zlarining huquqlari va majburiyatlarini tushunishni o'rganadilar. O'qituvchi o'quvchilarga faqat nazariy ma'lumotlarni emas, balki insoniy qadriyatlarni ham o'rgatish orqali ularda ahloqiy mas'uliyatni rivojlantiradi. Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni 7-moddasiga ko'ra, ta'lim tizimi nafaqat ilmiy bilimlar, balki o'quvchilarda axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Bu qonun o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etadigan muhim normativ hujjat hisoblanadi deb aytib o'tilgan.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'quvchilar hayotida quyidagi sifatlarni rivoltantirishga hizmat qilib beradi:

O'zlikni anglash: O'quvchilar o'z shaxsiyatlarini, imkoniyatlarini va maqsadlarini tushunishga boshlaydilar.

Mas'uliyat hissi: O'quvchilar o'z qarorlariga mas'uliyat bilan yondashishni o'rganadilar.

Ijtimoiy javobgarlik: Jamiyat oldida o'z mas'uliyatlarini tushunish va unga amal qilish. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning o'zni nafaqat o'quvchi hayotida baki ta'limda ham o'z o'zni mavjud. Manaviy-axloqiy tarbiya o'quvchilarda nafaqat shaxsiy, balki akademik jihatdan ham o'sishni ta'minlaydi. Ta'lim tizimi faqat bilim berish bilan cheklanib qolmaydi, balki o'quvchilarga to'g'ri hayotiy qarorlar qabul qilishni, ijtimoiy mas'uliyatni tushunishni va axloqiy qadriyatlarni qadrlashni o'rgatadi. Shuningdek, ta'lim jarayonida manaviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishning ijobiy ta'siri, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiradi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning qator maqsad va vazifalari ham bor:

O'quvchilarda ijtimoiy adolat va tenglikni shakllantirish.

O'zaro hurmat va hamkorlikni o'rnatish.

Axloqiy xulq-atvorni normativlarga mos holda rivojlantirish.

Jamiyatda faollikni oshirish va o'quvchilarning fuqarolik mas'uliyatini o'stirish.

Bunday sifatlar o'quvchi hayotida ijobiy natija ko'rsatadi va rivojlanishiga yordam beradi. Jamoaviy rivojlanish faqat har bir o'quvchining o'zligini anglashiga bog'liq emas, balki jamoada o'zaro hurmat, yordam, yon atrofdagilarning bir biriga bo'lgan munosabat va muhitiga ham bog'liqdir. Yuqori sinf o'quvchilari jamoada ishlashda, o'zaro munosabatlar va ijtimoiy qadriyatlarni o'zlashtirishda manaviy-axloqiy tarbiyani mustahkamlashda muhim rol o'ynaydilar. Bunda har bir tadbirlarga o'zlarini ko'rsatishlari va jamoat ishlarida faol qatnashishlari ham kiradi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning rivojlanishi orqali o'quvchining juda ko'p narsalarni o'rganishlari mumkin, masalan :

Guruh ishlari va hamkorlik yani o'quvchilar birgalikda bir jamoa bo'lib ishlashni, yon atrofdagilar bilan o'zaro fikr almashishni dunyo qarashlarini yanada kengaytirishlari va muammolarni birgalikda hal qilishni o'rganadilar.

Ijtimoiy mas'uliyat: Jamiyatda o'z o'rnini tushunib, jamiyatdagi ehtiyojlarga javob bera olish, adolat va tenglikni ta'minlashni.

O'zaro hurmat va yordam: Jamoaviy ishda bir-birini qo'llab-quvvatlash atrofdagilarning yoshidan qat'i nazar va o'zaro hurmat muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi qonuni 41-moddasida fuqarolarni o'zaro yordam va o'zaro hurmat asosida ijtimoiy mas'uliyatni bajargan holda jamiyatga xizmat qilishga chaqirilgan. Bu qonun o'quvchilarni jamoaviy rivojlanishda axloqiy qadriyatlar asosida mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashni ta'minlaydi.

O'qituvchi shaxsiy xulq-atvori va pedagogik yondashuvi orqali o'quvchilariga axloqiy qadriyatlarni o'rgatadi. O'qituvchining o'quvchilarga misol bo'lishi va o'quvchilarga doimo o'z-o'zini rivojlantirishga yordam berishi zarur. Pedagogning o'zining amaliy faoliyati va axloqiy qoidalarni ta'lim jarayoniga qo'llashi, o'quvchilarga o'zlariga xos shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni anglashda yordam beradi. O'qituvchilarning ham o'quvchilar oldidagi vazifalari mavjud :

Axloqiy qoidalarni namoyish qilish – o'qituvchi o'z faoliyatida halollik, adolat, va mas'uliyatni ta'kidlab, o'quvchilarga namuna bo'ladi.

Motivatsiya berish – o'quvchilarga axloqiy qadriyatlar orqali o'z muvaffaqiyatlariga erishish uchun kerakli motivatsiyani berish.

Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish – axloqiy masalalarni doimiy ravishda muhokama qilish, o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlash.

O'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalari o'z-o'zidan rivojlanib yoki o'z-o'zidan paydo bo'lib qolmaydi. Bunda o'qituvchi pedagoglar o'z hissalarini

qo'shishlari lozim bo'ladi. O'qituvchilar bo'quvchilar bilan ishlashda qator metodlar va usullardan foydalanadilar. Har bir metod, o'quvchilarning shaxsiy va jamoaviy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

1. Baho va tahlil qilish: O'qituvchi o'quvchilarga axloqiy masalalarni muhokama qilish va tahlil qilishni o'rgatish yani yon atrofadi voqea va hodisalarni tushuntirish va qator misollar keltirgan holda birgalida muhokama va tahlil qilishga taklif etish, ularni to'g'ri axloqiy qarorlar qabul qilishga undaydi. Bunday muhokamalar va tahlillar o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini yanada yaxshiroq rivojlantirishga yordam beradi.

2. Guruh ishlari: O'quvchilarni turli guruhlariga ajratib, ular orasida ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish va o'zaro yordamga asoslangan ishlarni tashkil qilish. Bunday metodlar o'quvchilarning jamoaviy rivojlanishiga yordam beradi.

3. Ijtimoiy loyihalar va ko'ngillilik: O'quvchilarga jamiyatda ko'ngilli ishlarni amalga oshirish imkonini berish, ularda mas'uliyat hissini va jamoaviy g'oyalarni rivojlantiradi. Bu jarayon, o'quvchilarni jamiyatga foydali shaxslar sifatida tarbiyalaydi.

4. Axloqiy qoidalarni namoyish qilish – o'qituvchi o'z faoliyatida halollik, adolat, va mas'uliyatni ta'kidlab, o'quvchilarga namuna bo'ladi.

5. Motivatsiya berish – o'quvchilarga axloqiy qadriyatlar orqali o'z muvaffaqiyatlariga erishish uchun kerakli motivatsiyani berish.

6. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish – axloqiy masalalarni doimiy ravishda muhokama qilish, o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlash.

O'quvchilarning har qanday ishlay nazardan chetda qolmaydi va inobatga olinadi va yana bundan tashqari qonunchilikda ham yoshlarni jamoa ishlarida faoliyat olib borishi va o'zlarini ko'rsatishlari yuzasidan qator qonunlarda ham belgilab ko'rsatib o'tilgan. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi o'quvchilarda manaviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishni maqsad qilgan. Bu masala qonunlar va hujjatlar orqali tartibga solinadi. Masalan:

"Ta'lim to'g'risida"gi qonun o'qituvchilarga nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarda axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishni ham belgilaydi.

"Konstitutsiya" va "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi qonunlar fuqarolarni jamiyat oldidagi mas'uliyatga chaqiradi, bu o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishda ahamiyatlidir.

O'quvchilarda manaviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish, nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatdagi o'rnini anglashiga ham yordam beradi. Axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalangan o'quvchilar jamiyatga faol va mas'uliyatli

fuqarolar sifatida xizmat qilishadi. Manaviy-axloqiy tarbiya o'quvchilarga quyidagilarni o'rgatadi:

Jamoadi ishlash va boshqalarga yordam berish – jamoaviy ishlar orqali o'quvchilar bir-birlariga yordam berishni, o'zaro hurmatni, hamkorlikni o'rganadilar.

Ijtimoiy adolat va tenglik – o'quvchilar jamiyatdagi tenglikni qadrlashni o'rganadilar, bu esa ularni ijtimoiy adolatga bo'lgan e'tiborini oshiradi.

Empatiya va boshqalarni tushunish – o'quvchilar boshqalarning holatini tushunishni, ularning muammolarini hal qilishni o'rganadilar.

Shuningdek, jamiyatda o'zining mas'uliyatli fuqarosi sifatida faoliyat yuritish, axloqiy qadriyatlarni tushunish va boshqalarga yordam berish ularga yuqori ijtimoiy ma'naviyatni shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonunining 10-moddasida ta'lim jarayonida o'quvchilarga nafaqat bilim, balki axloqiy qadriyatlarni ham o'rgatish vazifasi belgilangan.

Bundan biz xulosa qilib aytishimiz mumkin yuqori sinf o'quvchilarida manaviy-axloqiy tarbiyaning shaxsiy va jamoaviy rivojlanishga ta'siri juda katta ekan. Ta'lim jarayonida o'quvchilarda manaviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish orqali nafaqat ularning muvaffaqiyatlariga, balki jamiyatda ijtimoiy mas'uliyatli, axloqiy yuksak insonlar sifatida shakllanishiga yordam beriladi. Bu jarayonda o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi va metodlari muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar o'z faoliyatida axloqiy qadriyatlarni o'rgatish, shuningdek, o'quvchilarni jamiyatga foydali fuqarolar sifatida tarbiyalashda o'z rolini bajarishlari kerak. Hozirda o'sibg kelyotgan yoshlar va o'quvchilarga yanada yengillik yaratilishi maqsadida ularga qonuniy tarafdin ham qollab – quvvatlanib kelinayotganliklarini ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. (2021). — O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Ta'lim tizimining maqsad va vazifalari, shuningdek, o'quvchilarda axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishni ko'zda tutuvchi qonunlar to'plami.

2. Kuchkarov, I. (2020). Pedagogika: Umumiy tamoyillar va metodologiya. Toshkent: O'qituvchi. — Pedagogik bilimlar va metodlar, shuningdek, manaviy-axloqiy tarbiyaning ta'lim jarayonidagi roli haqida ilmiy ma'lumotlar.

3. O'zbekiston Respublikasi "Ma'naviyat va ma'rifat" to'g'risidagi qonuni. (2017). — Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda ta'lim tizimining roli va ahamiyatini belgilaydigan hujjat.

4. Islombekov, K. (2018). Pedagogik texnologiyalar va ta'limda axloqiy qadriyatlar. Toshkent: Fan. — O'quvchilarni axloqiy masalalar orqali tarbiyalash va pedagogik texnologiyalar haqida ilmiy ish.

5. Nazarov, M. (2019). Yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash va jamiyatdagi roli. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti. — Yoshlarni tarbiyalashda axloqiy qadriyatlarning o'rni va jamiyatdagi ahamiyati haqidagi ilmiy tadqiqot.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH.

Jo'rayeva Adolat Sheraliyevna

Annotatsiya . Ushbu maqola Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun texnologiyalari va STEAM metodini yoritadi. Hamda Ijodiy fikrlash orqali muammolarni ijobiy hal qilishda yordam beradi. Maktabgacha ta'lim va ijodiy fikrlashga qisqacha tarif beradi. Suhbat metodidan unumli foydalanish va Kitob o'qishni samaralari haqida

Kalit *so'zlar:* *Maktabgacha ta'lim, ijodiy fikrlash, qobiliyat, markaz, kitob, rivojlantirish,*

Maktabgacha ta'lim-Maktabgacha yoshdagi bolalar qiziqishi, iqtidori, individual ruhiy va jismoniy xususiyatlari, madaniy ehtiyojlarini hisobga olgan holda hamda bolada ma'naviy me'yorlarning shakllanishi, hayotiy va ijtimoiy tajriba egallanishini ko'zda tutgan har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yaxlit jarayon.

Ijodiy fikrlash-odamlarga innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish, muammolarga noyob yechimlar topish va muammoli vaziyatlarga yangicha yondashish imkonini beradigan aqliy qobiliyat va usullar. Sodaroq aytganda, ijodiy fikrlash qobiliyatlari sizning ijodkorlik uchun vosita to'plami bo'lib, o'ziga xoslik bilan qiyinchiliklarni engishga yordam beradi.